บทที่ 1
บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาการวิจัย

การศึกษาสาขาพยาบาลศาสตร์ เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคลากรพยาบาลเพื่อให้บริการสุขภาพกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคมอย่างต่อเนื่อง และเป็นองค์รวม ทั้งทางกายภาพ จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ ตั้งแต่ก่อนเกิดจนตาย กระบวนการเรียนการสอน ใช้กระบวนการพยาบาลและความรู้ ความเข้าใจทางศาสนา สังคม วัฒนธรรม ที่มีความหลากหลาย และเป็นพลวัตรมีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและศักดิ์ศรีความเป็นวิชาชีพ (คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ 2549: 3) การพัฒนาคุณลักษณะบัณฑิต ต้อง สามารถปฏิบัติการพยาบาลและการผดุงครรภ์แก่ผู้ใช้บริการทุกกลุ่มวัยได้อย่างเหมาะสมกับบริบททางสังคม วัฒนธรรมของผู้ใช้บริการ และใช้หลักภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ มีความรู้ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม ดำรงส่งเสริม ค่านิยม และวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชน มีวิจารณญาณในการเลือกรับวัฒนธรรมที่หลากหลายมีบุคลิกภาพน่าเชื่อถือ เป็นตัวอย่างที่ดีด้านสุขภาพ แสดงออกอย่างเหมาะสมกับบุคคล กาลเทศะ มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มีความรู้และทักษะในการติดต่อสื่อสาร ประสานงานอย่างเหมาะสม เป็นต้น (สภาการพยาบาล 2551) จะเห็นว่าคุณลักษณะดังกล่าว จำเป็นต้องพัฒนาผู้เรียนให้เกิดสมรรถนะทางวัฒนธรรม เพื่อให้ผู้เรียน มีความรู้ ความเข้าใจ ในวิถีชีวิตของผู้รับบริการที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา และบริบท ความเป็นอยู่ และต้องตระหนักถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม จะได้เกิดความเข้าใจกันทั้งผู้ให้และผู้รับบริการ โดยเฉพาะในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ นราธิวาส ยะลา และปัตตานี ทั้งนี้เนื่องจาก 3 จังหวัดนี้ เป็นพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว แตกต่างจากพื้นที่ส่วนอื่นๆ ของประเทศไทยในหลายๆ ด้าน ได้แก่ สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ประเพณี ภาษา ศาสนา และ ลักษณะโครงสร้างแตกต่างจากภูมิภาคอื่นของไทย เนื่องจากประชาชนที่อาศัยอยู่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ได้แก่ ชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิมเชื้อสายมลายู ชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวไทยที่ย้ายมาจากภาคอื่นๆของประเทศไทย เช่น ชาวไทยภาคอีสาน ชาวเขา และชาวพม่า เป็นต้น ทำให้การอยู่ร่วมกันต้องมีการปรับตัวอย่างมาก เพื่อให้มีการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม (อมรา พงศาพิชญ์ 2549: 253) อีกทั้งประชาชนในพื้นที่

มีการนับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 83 นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 16.45 นับถือศาสนาคริสต์และอื่นๆ 0.55 % (สำนักงานจังหวัดนราธิวาส 2554: 21) ทำให้มีผลต่อพฤติกรรมการดูแลสุขภาพของตนเอง เนื่องจากศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีของตนเอง และความเชื่อในสังคม ทั้งนี้หลักการในศาสนาพุทธจะมีอิทธิพลต่อค่านิยม จริยธรรม บรรทัดฐานของสังคมไทย และบุคลิกภาพนิสัยใจคอของชาวพุทธ (ณรงค์ เส็งประชา 2538: 14) และหลักคำสอนในศาสนาอิสลามก็จะมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิมอย่างมากเพราะ บริบทบางส่วนของการดำเนินชีวิต เป็นไปตามบริบทของศาสนาอิสลามที่ประชาชนนับถือ และก็สอดแทรกไปกับบริบททางวัฒนธรรมท้องถิ่น และความคิดความเชื่อที่ไม่ใช่มิติด้านศาสนาสอดแทรกอยู่ด้วย ดังนั้นการจะเข้าใจในบุคลิกภาพ และทัศนคติของคนในพื้นที่นี้ จึงจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในทั้งสององค์ประกอบ คือ มิติด้านศาสนา และมิติด้านวัฒนธรรมชุมชนควบคู่กันไป (ยูซูฟ นิมะและสุภัทร ฮาสุวรรณกิจ 2550: 92)

นอกจากนี้ จากการศึกษาวิจัยที่ผ่านมา เรื่อง ทิศทางและแผนกลยุทธ์ในการพัฒนาศักยภาพบุคลากรทางการพยาบาลที่เป็นไปได้ ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยสอบถามความคิดเห็นจากบุคคลหลายกลุ่ม ประณีต ส่งวัฒนา และคณะ (2548: 15-16) พบว่า กลุ่มพยาบาลและผู้บริหารระดับปฏิบัติการ ได้ให้ข้อมูลสะท้อนถึงคุณสมบัติของพยาบาลที่พึงประสงค์ คือ ต้องการพยาบาล ที่มีทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพ พัฒนาคุณธรรม จริยธรรม พัฒนาความไวด้านวัฒนธรรม มีการดูแลสุขภาพจิต และการบริหารจัดการ รวมทั้งการตัดสินใจที่ดี เช่นเดียวกับผลการสนทนากลุ่มกับชาวบ้าน ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในประเด็นคุณสมบัติและบทบาทการดูแลของพยาบาลที่ชุมชนต้องการ ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนต้องการพยาบาลที่มีคุณสมบัติที่สะท้อนถึงพฤติกรรมบริการที่สำคัญ คือ พยาบาลที่พูดจาดี น่าฟัง มีมนุษยสัมพันธ์ พร้อมที่จะรับฟังช่วยเหลือให้การต้อนรับและทักทายผู้ป่วยก่อน มีความเข้าใจความรู้สึกของผู้ป่วยและญาติและใช้ภาษาที่เหมาะสม โดยเฉพาะถ้าพยาบาลสามารถใช้ภาษาท้องถิ่น เช่น ภาษามลายูได้บ้าง หรือมีความพยายามที่จะใช้แม้ว่าจะพูดได้ไม่คล่องหรือชัดเจนก็ตาม จะสร้างความประทับใจกับผู้ป่วยได้มาก และควรเป็นคนในพื้นที่ โดยให้เหตุผลว่า จะอยู่ในพื้นที่ได้นาน สามารถเข้าใจปัญหาของชุมชนและเข้ากับคนในชุมชนได้ดี เพราะมีความรู้ความเข้าใจพื้นที่ของตนเอง รวมทั้งเข้าใจในวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเชื่อ ของคนในชุมชนได้ดีกว่า คุยกันง่ายและดูแลกันได้ง่ายขึ้น อีกทั้งสามารถปรับกิจกรรมการพยาบาลให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนได้

อย่างไรก็ตาม การเรียนการสอนทางการพยาบาลที่ผ่านมา ยังขาดการเชื่อมโยงประเด็น เนื้อหาทางวัฒนธรรมกับเนื้อหาสาระทางการพยาบาล และใช้เนื้อหาตำราจากส่วนกลางเป็นส่วนใหญ่ เมื่อนักศึกษานำทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติ อาจทำให้เกิดความไม่เข้าใจกันระหว่าง

ผู้ให้บริการ และผู้รับบริการ ให้การดูแลที่ไม่สอดคล้องกับบริบทสังคมวัฒนธรรม อาจนำไปสู่ความขัดแย้งทางความคิด และเกิดการปฏิเสธผู้ให้บริการได้ (หทัยชนก บัวเจริญ 2549: 17) มีข้อเสนอแนะถึงแนวทางในการจัดการศึกษาพยาบาลที่ตอบสนองความต้องการของพื้นที่ (ประณีต ส่งวัฒนา และคณะ 2548: 5-10) คือ 1) ต้องสร้างหลักสูตรที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับความต้องการและปัญหาในพื้นที่ เพิ่มเนื้อหารายวิชาวิถีชุมชน และสมรรถนะทางวัฒนธรรม และรายวิชาปฏิบัติการพยาบาลต่างวัฒนธรรม 2) การปรับวิธีการเรียนการสอน โดยสอดแทรกเนื้อหาและกระบวนการเรียนรู้เพื่อการดูแลต่างวัฒนธรรม อาจเพิ่มการจัดกิจกรรมพิเศษเพื่อให้นักศึกษามีความไวทางวัฒนธรรม 3) ควรมีแผนพัฒนาบุคลากรในคณะต่างๆ ของสถาบันการศึกษาและแหล่งฝึกที่เกี่ยวข้องให้มีองค์ความรู้ด้านการพัฒนาความไวทางวัฒนธรรม เพื่อการเรียนการสอนที่ให้ผู้เรียนมีสมรรถนะทางวัฒนธรรม คือ มี ความสามารถหรือวิธีการปฏิบัติที่แสดงออกถึงการให้เกียรติและยอมรับในความเชื่อ ลักษณะสัมพันธภาพ ทัศนคติ และพฤติกรรม ของครอบครัวผู้รับบริการ และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของผู้รับบริการเอง รวมทั้งการพัฒนาศักยภาพผู้สอนในแหล่งฝึกต่างๆ ในด้านการจัดกระบวนการเรียนการสอนทางคลินิก และพัฒนาความรู้เฉพาะทางสำหรับพยาบาลเพื่อนำไปใช้ในการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ และพัฒนาคุณภาพการพยาบาล

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี ที่สามารถอธิบาย ถึงความเข้าใจและความแตกต่างทางวัฒนธรรม พบว่า กรอบแนวคิดของ แคมพินฮา-บาโคท (Campinha – Bacote, 1999: 204) เป็นแนวคิดหนึ่ง ที่เน้นการพัฒนาสมรรถนะทางวัฒนธรรมของพยาบาลเพื่อให้เข้าถึงวัฒนธรรมที่หลากหลายของผู้รับบริการ ซึ่งมีองค์ประกอบ 5 ด้าน คือ 1) การตระหนักรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม (cultural awareness) 2) การมีองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม (cultural knowledge) 3) การมีทักษะเกี่ยวกับวัฒนธรรม (cultural skill) 4) ความสามารถในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้รับบริการต่างวัฒนธรรม (cultural encounter) และ 5) การมีความปรารถนาที่จะมีสมรรถนะทางวัฒนธรรม (cultural desire) จากแนวคิดดังกล่าว ได้มีผู้นำแนวคิดนี้ไปใช้ศึกษาวิจัยทั้งในกลุ่มนักศึกษาพยาบาลและอาจารย์พยาบาล เพื่อประเมินสมรรถนะทางวัฒนธรรมทางการพยาบาล พบว่า ระดับชั้นปี ประสบการณ์การฝึกปฏิบัติงานในคลินิก และจำนวนวันในการเดินทางไปเที่ยวต่างประเทศมีความสัมพันธ์ทางบวกกับระดับสมรรถนะทางวัฒนธรรม (Pope-Davis, 1994: 33; Brennan & Cotter, 2008: 155; Sargent. et.al, 2008: 214) อย่างไรก็ตาม มีผู้สนใจศึกษาแนวทางในการประเมินสมรรถนะทางวัฒนธรรมอีกมากมาย ซึ่งหลายๆแนวทาง มีหลักการเดียวกัน คือ การประเมินที่ครอบคลุมทั้ง ด้านความรู้ เจตคติ และทักษะ (Gilbert cite in Engebretson. et. al, 2008: 173; Brennan & Cotter, 2008: 158; Watts & Sullivan, 2008: 141) ดังนั้นเพื่อให้มีความสอดคล้องกับกระบวนทัศน์ในการดูแลสุขภาพทางการพยาบาลสำหรับผู้เรียนมากที่สุดผู้วิจัยจึงได้ประยุกต์แนวคิดสมรรถนะ

ทางวัฒนธรรมของแคมพินฮา- บาโคท (Campinha – Bacote) ซึ่งแปลโดย ประณีต ส่งวัฒนาและคณะ (2552: 29-30) เหลือเพียง 3 ด้าน คือ 1) ด้านตระหนักรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม 2) ด้านความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม 3) ด้านการมีทักษะเกี่ยวกับวัฒนธรรม ส่วนในด้านความสามารถในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้รับบริการต่างวัฒนธรรมได้บูรณาการเข้าไปในด้านการมีทักษะทางวัฒนธรรม ส่วนด้านการมีความปรารถนาที่จะมีสมรรถนะทางวัฒนธรรมไม่ได้นำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เนื่องจาก เป็นสมรรถนะที่เป็นแรงบันดาลใจ ซึ่งเกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ ที่จะให้บริการแก่ผู้รับบริการต่างวัฒนธรรม ต้องใช้เวลานานในการสั่งสมและต้องใช้ระยะเวลาช่วงหนึ่งถึงจะประเมินได้ชัดเจน วิจัยนี้มุ่งเน้นความสำคัญในการพัฒนาตนเองของนักศึกษา เพื่อเรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมของผู้รับบริการอย่างเป็นกระบวนการเพื่อให้สอดคล้องกับระยะเวลาและเนื้อหาของหลักสูตร และเพื่อให้การดูแลผู้รับบริการได้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของผู้รับบริการ โดยเฉพาะผู้รับบริการใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

การที่นักศึกษาพยาบาลจะมีสมรรถนะทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมได้นั้น จำเป็นต้องมีการจัดระบบการเรียนการสอน ที่เน้นสมรรถนะทางวัฒนธรรม จากการศึกษาที่ผ่านมา พบว่า ในต่างประเทศ มีการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นการดูแลต่างวัฒนธรรม ที่สอดแทรกเนื้อหาในการสอนระดับปริญญาตรี และบรรจุเรื่องของสมรรถนะทางวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาในหลักสูตร (Cuellar. et al, 2008: 143; Duffy, 2001: 487; ประณีต ส่งวัฒนา 2551: 32) ส่วนการศึกษาวิจัยและวิทยานิพนธ์ ในประเทศไทย มีการศึกษาบ้างในบางประเด็น เช่น การรับรู้ สมรรถนะทางวัฒนธรรมในกลุ่มนักศึกษา อาจารย์ และพยาบาลประจำการ และ ประสิทธิผลการสอนวิธีต่างๆ ในกลุ่มตัวอย่างที่มีความต่างทางวัฒนธรรม (บัณฑิต ดุลยรักษ์และละเอียด จุลเอียด 2550 (1)); ประณีต ส่งวัฒนาและคณะ 2551; ศิริพันธุ์ ศิริพันธุ์ ดาริน โต๊ะกานิ และมุสลินท์ โต๊ะกานิ 2552: 42) และมีบางสถาบันการศึกษาริเริ่มที่จะพัฒนาหลักสูตร เพื่อพัฒนาทักษะทางวัฒนธรรมในวิชาชีพทางสุขภาพ แต่พบว่าผลการศึกษาทั้งหมดยังขาดการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ (ประณีต ส่งวัฒนา 2551: 32) อย่างไรก็ตามมีผลการวิเคราะห์หลักสูตรในสถาบันการศึกษา 5 แห่ง ที่เกี่ยวข้องกับ การผลิตและพัฒนาบุคลากรทางการพยาบาล สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ของ วงจันทร์ เพชรพิเชฐเชียร ศิริรัตน์ โกศัลยวัฒน์ และพรทิวา คงคุณ (2548: 41) พบว่า ส่วนใหญ่ทุกสถาบันมีการเรียนการสอนเกี่ยวกับวัฒนธรรมและให้นักศึกษา ได้คำนึงถึง วัฒนธรรมของผู้รับบริการ ในขณะปฏิบัติงานแม้ไม่ได้จัดเนื้อหาสาระหรือกิจกรรมการเรียนการสอนในเรื่องนี้ขึ้นมาโดยเฉพาะ แต่ได้สอดแทรกและให้ผู้เรียนมองผู้รับบริการแบบองค์รวม ซึ่งจะต้องคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคลในการให้บริการอยู่แล้ว บางสถาบันมีเอกลักษณ์ ของสถาบันที่เน้นค่านิยม วัฒนธรรม ที่ผสมกลมกลืนกันระหว่างวิถีชีวิต ตามหลักศาสนาพุทธและอิสลาม และมีกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เน้นการอยู่ร่วมกัน

ในสังคมพหุวัฒนธรรม เพื่อช่วยให้เข้าใจความเป็นไปของชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนมากขึ้น (คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ 2549: 1) บางสถาบันมีความได้เปรียบในเรื่องธรรมชาติของความเป็นอยู่ร่วมกันของผู้เรียนที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ การใช้ชีวิตร่วมกันจากพื้นฐานวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน (เช่น ต่างศาสนา ต่างภูมิลำเนา) อย่างไรก็ตาม ในการจัดเนื้อหาหลักสูตร ยังขาดการนำจุดแข็งนี้มาเชื่อมโยงกับเนื้อหาสาระทางการพยาบาล/การสาธารณสุขอย่างชัดเจน และมิได้กำหนดการติดตามประเมินผลสมรรถนะทางวัฒนธรรมของนักศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นระบบ รวมทั้งยังไม่มีการกำหนดไว้เป็นวัตถุประสงค์ของหลักสูตร (วงจันทร์ เพชรพิเชฐเชียร ศิริรัตน์ โกศัลยวัฒน์และพรทิวา คงคุณ 2548: 41) ดังนั้น การปรับหลักสูตรและวิธีการเรียนการสอนจึงมีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการศึกษาในยุคที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพื่อลดผลกระทบและแก้ไขปัญหาทางด้านสุขภาพและสังคม รวมทั้งตอบสนองปัญหาและความต้องการบุคลากรในพื้นที่ ดังเช่น ในสถานการณ์ความไม่สงบของประเทศซึ่งยังคงมีอยู่อย่างต่อเนื่อง (ประณีต ส่งวัฒนา 2551: 33) ซึ่งการเรียนการสอน ที่เน้นสมรรถนะทางวัฒนธรรมจะมีส่วนช่วยให้ผู้ให้บริการมีความรู้ ความเข้าใจถึงวัฒนธรรม วิถีชีวิตของผู้รับบริการที่มีความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนาและบริบทความเป็นอยู่ เมื่อปฏิบัติการพยาบาลทำให้เกิดความเข้าใจกันระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการ และมีความเข้าใจในการติดต่อสื่อสารกัน ผู้รับบริการจะได้ปฏิบัติตามคำแนะนำได้ถูกต้อง

ในการปรับปรุงและการจัดการเรียนการสอนที่เน้นสมรรถนะทางวัฒนธรรมทางการพยาบาลอาจเริ่มต้นจากรายวิชาใดวิชาหนึ่งที่สะท้อนการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกที่จะจัดการเรียนการสอน วิชาการพยาบาลมารดา ทารก และการผดุงครรภ์ 1 เรื่องการพยาบาลมารดาหลังคลอด ที่มีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อใช้กระบวนการพยาบาลในการให้การพยาบาลมารดาทารกในระยะหลังคลอด โดยคำนึงถึง วัฒนธรรม สิทธิมนุษยชน หลักจริยธรรม และกฎหมายวิชาชีพ อีกทั้งสามารถเลือกใช้ทรัพยากร เทคโนโลยีที่เหมาะสม ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพ มารดา ทารกหลังคลอดได้ (คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ 2549: 50) ซึ่งพฤติกรรมการดูแลตนเองในระยะหลังคลอดที่สำคัญขึ้นอยู่กับ ปัจจัยด้านหนึ่ง คือ ความเชื่อตามวัฒนธรรม ที่ได้รับการถ่ายทอดจากปู่ ย่า ตา ยาย บิดา มารดา และได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยมารดาหลังคลอดเชื่อว่า เมื่อปฏิบัติแล้วจะเกิดผลดีต่อตนเองและครอบครัว หากละเลยไม่ปฏิบัติตามที่ตนเองเชื่อจะรู้สึกไม่สบายใจและอาจเป็นอันตรายได้ ความเชื่อดังกล่าว เช่น การอาบน้ำสมุนไพร การกินยาสมุนไพร การงดอาหารแสลง การงดร่วมเพศ 100 วัน เป็นต้น (อารีรัตน์ สิริวณิชชัย 2542: 46-50) นอกจากนี้มีการศึกษาวิจัย พบว่า หญิงมุสลิมจะเลือกคลอดกับผดุงครรภ์โบราณที่บ้านเพราะรู้สึกอบอุ่น ได้อยู่ใกล้ชิดญาติตลอดระยะเวลาของการคลอด ได้รับการดูแลจาก

ผดุงครรภ์โบราณอย่างเต็มที่ เต็มความสามารถ ไม่แสดงอาการรังเกียจ คำนึงถึงความมีศักดิ์ศรี และเห็นคุณค่าในความเป็นบุคคลของมารดาหลังคลอด ให้การดูแลเท่าเทียมกัน มีความเข้าใจในความรู้สึก ความเชื่อแต่ละบุคคล (อารีรัตน์ สิริวณิชชัย 2542: 47-48; วันเต็ม สังข์ขาว 2544: 24; วรรณา บัวขาว 2545: 65) นอกจากนี้ การคลอดที่บ้านยังได้รับการดูแลที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม ความเชื่อ วิถีชีวิต และหลักศาสนา เช่น มีผู้เฒ่า ที่เคารพนับถือในชุมชนมากล่าวอะซานแก่เด็ก เด็กไม่ต้องเจาะเลือด ไม่ถูกแยกอยู่ห้องเด็กอ่อน และแม่จะได้รับการดูแลและอยู่ไฟหลังคลอด หรือ มีการว่าคาถาเพื่อปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายให้ปลอดภัย (ยูซูฟ นิมะและสุภัทร ฮาสุวรรณกิจ 2550: 26) ซึ่งพฤติกรรมการปฏิบัติตนของมารดาหลังคลอดเช่นนี้ ในบางครั้งอาจทำให้เกิดปัญหา ทางด้านงานอนามัยแม่และเด็กตามมาได้และพบสถิติค่อนข้างสูงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นั่นคือ ปัญหาการตายของมารดาหลังคลอดจากการตกเลือด และ ติดเชื้อ สาเหตุ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะ พฤติกรรม ความเชื่อของบุคคล แวดล้อมในครอบครัวและการคลอดกับผดุงครรภ์โบราณ (ศรีกัญญา เงาแก้ว 2547: 3) ปี พ.ศ. 2553 อัตรามารดาตายเท่ากับ 54.27 (เป้าหมาย < 36: แสนการเกิดมีชีพ) (สำนักสาธารณสุขจังหวัดนราธิวาส 2553) และ ความเชื่อ วัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากพื้นที่อื่นๆ อาจทำให้มีช่องว่างระหว่างการให้บริการในระบบสุขภาพของรัฐ ได้ (ยูซูฟ นิมะและสุภัทร ฮาสุวรรณกิจ 2550: 92) มีการศึกษาพบว่า สาเหตุหลักที่ชาวไทยมุสลิมไม่ไปใช้บริการที่โรงพยาบาล เนื่องจากเจ้าหน้าที่ ขาดความเข้าใจและไม่เคารพวัฒนธรรมท้องถิ่น ความแตกต่างทางศาสนาระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิม ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่าไม่ใช่พวกเดียวกัน แต่การใช้บริการกับผดุงครรภ์โบราณที่มีความเคร่งในการปฏิบัติตนตามศาสนาที่รู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ทำให้รู้สึกไว้เนื้อเชื่อใจ (ดารณี อ่อนชมจันทร์ 2552) อีกทั้งในสถานศึกษาทางการพยาบาล อาจารย์ ยังไม่มีสมรรถนะทางวัฒนธรรมในระดับที่สามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 2550: 1) และมีการศึกษาวิจัยพบว่า นักศึกษาพยาบาลศาสตร์ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ชั้นปีที่ 3 และ4 มีระดับสมรรถนะทางวัฒนธรรมทางการพยาบาล ในระดับน้อยถึงปานกลาง (ศิริพันธุ์ ศิริพันธุ์ ดาริน โต๊ะกานิและมุสลินท์ โต๊ะกานิ 2552: 42) ทั้งนี้ เป็นเพราะว่า มีการสอนเกี่ยวกับวัฒนธรรมสอดแทรกในเนื้อหารายวิชา และมีกิจกรรมเสริมหลักสูตรสำหรับนักศึกษาบางกลุ่มบ้าง แต่ไม่ได้กำหนดในวัตถุประสงค์ของหลักสูตรหรือรายวิชา ทำให้นักศึกษาไม่เกิดสมรรถนะทางวัฒนธรรมที่ชัดเจนและต่อเนื่อง

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจ ที่จะศึกษารูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นสมรรถนะทางวัฒนธรรมของนักศึกษาพยาบาล โดยใช้รูปแบบการสอนที่หลากหลายวิธี เช่น การศึกษาเฉพาะกรณีเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน เรียนรู้วัฒนธรรมของพยาบาล ผู้ป่วย และญาติบนคลินิก เป็นต้น นักศึกษาจะได้ตระหนักรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม มีความรู้ทางด้านวัฒนธรรมและมีทักษะ

ทางด้านวัฒนธรรม โดยผู้วิจัยวางแผนนำรูปแบบการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้นใหม่นี้ไปสอนนักศึกษาคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ เพราะเห็นว่าเป็นสถานศึกษาที่อยู่ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม และวางแผนสอนนักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 3 เรื่อง การพยาบาลมารดาหลังคลอด ทั้งนี้เพราะ มารดาหลังคลอดจะมีความเชื่อค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีการทางศาสนาและพฤติกรรมในการดูแลตนเองที่มีความเฉพาะและแตกต่างกันในแต่ละวัฒนธรรม ซึ่งนักศึกษาต้องทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ เพื่อจะได้ให้การพยาบาลได้สอดคล้องกับวัฒนธรรมและ มีการพัฒนาสมรรถนะทางวัฒนธรรมมากขึ้น ทั้งนี้ผลการศึกษาวิจัย สามารถนำไปใช้ใน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนในรายวิชาอื่นๆ ต่อไปได้

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นสมรรถนะทางวัฒนธรรมของนักศึกษาพยาบาล

2.2 เพื่อศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นสมรรถนะทางวัฒนธรรมของนักศึกษาพยาบาล

3. คำถามของวิจัย

3.1 รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นสมรรถนะทางวัฒนธรรมของนักศึกษาพยาบาลควรมีองค์ประกอบอย่างไรบ้าง

3.2 นักศึกษาที่ได้รับการเรียนการสอนที่เน้นสมรรถนะทางวัฒนธรรม มีสมรรถนะทางวัฒนธรรมมากกว่านักศึกษาที่ได้รับการสอนตามปกติหรือไม่

3.3 นักศึกษาที่ได้รับการเรียนการสอนที่เน้นสมรรถนะทางวัฒนธรรม มีความพึงพอใจในรูปแบบการเรียนการสอนมากกว่านักศึกษาที่ได้รับการสอนตามปกติหรือไม่

3.4 ผู้รับบริการที่ได้รับการพยาบาลจากนักศึกษาที่ได้รับการเรียนการสอนที่เน้นสมรรถนะทางวัฒนธรรมมีความพึงพอใจในการได้รับการพยาบาลมากกว่านักศึกษาที่ได้รับการสอนตามปกติหรือไม่

4. สมมติฐานการวิจัย

4.1 นักศึกษาพยาบาลกลุ่มที่ได้รับการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นสมรรถนะทางวัฒนธรรม มีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่า นักศึกษากลุ่มที่ได้รับการสอนตามปกติ ทั้ง 3 ด้าน

4.2 นักศึกษาพยาบาลกลุ่มที่ได้รับการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นสมรรถนะทางวัฒนธรรม มีคะแนนเฉลี่ยหลังสอนสูงกว่าก่อนสอน ทั้ง 3 ด้าน

4.3 นักศึกษาพยาบาลกลุ่มที่ได้รับการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นสมรรถนะทางวัฒนธรรม มีคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจในรูปแบบการเรียนการสอนสูงกว่านักศึกษากลุ่มที่ได้รับการสอนตามปกติ

4.4 ผู้รับบริการ ที่ได้รับการพยาบาลจากนักศึกษาพยาบาล กลุ่มที่ได้รับการสอนตามรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นสมรรถนะทางวัฒนธรรม มีคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจในการพยาบาลจากนักศึกษาพยาบาล สูงกว่า นักศึกษากลุ่มที่ได้รับการสอนตามปกติ

5. กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาสาขาพยาบาลศาสตร์ เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคลากรพยาบาล เพื่อให้บริการสุขภาพกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคมอย่างต่อเนื่อง และเป็นองค์รวม ทั้งทางกายภาพ จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ ตั้งแต่ก่อนเกิดจนตาย กระบวนการเรียนการสอน ใช้กระบวนการพยาบาล และความรู้ ความเข้าใจทางศาสนา สังคม วัฒนธรรม ที่มีความหลากหลายและเป็นพลวัตรมีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและศักดิ์ศรีความเป็นวิชาชีพ (คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ 2549: 3) การพัฒนาคุณลักษณะบัณฑิตต้องสามารถปฏิบัติการพยาบาลและการผดุงครรภ์แก่ผู้ใช้บริการทุกกลุ่มวัยได้อย่างเหมาะสมกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมของผู้ใช้บริการ และใช้หลักภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ มีความรู้ในการเปลี่ยนแปลงสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม ดำรงส่งเสริมค่านิยม และวัฒนธรรมของชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชน มีวิจารณญาณในการเลือกรับวัฒนธรรมที่หลากหลายมีบุคลิกภาพน่าเชื่อถือ เป็นตัวอย่างที่ดีด้านสุขภาพ แสดงออกอย่างเหมาะสมกับบุคคล กาลเทศะ มีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มีความรู้และทักษะในการติดต่อสื่อสาร ประสานงานอย่างเหมาะสม เป็นต้น (สภาการพยาบาล 2551) จะเห็นว่าคุณลักษณะดังกล่าว จำเป็นต้องพัฒนาผู้เรียนให้เกิด สมรรถนะทางวัฒนธรรม ดังนั้น การหาแนวทางหรือ

การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นสมรรถนะทางวัฒนธรรม จึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับสถาบันการศึกษาและผู้ที่มีหน้าที่ในการเรียนการสอน ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียน มีความรู้ ความเข้าใจในวิถีชีวิตของผู้รับบริการที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา และบริบท ความเป็นอยู่ และต้องตระหนักถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม จะได้เกิดความเข้าใจกันทั้งผู้ให้และผู้รับบริการ จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบว่า หลักการพัฒนาสมรรถนะทางวัฒนธรรมของ แคมพินฮา-บาโคท (Campinha-Bacote, 1999) และหลักการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (ทิศนา แขมมณี 2550: 119-148) สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ทางการพยาบาล นำไปประยุกต์ใช้ในการให้บริการสุขภาพได้ ผลจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมทั้งจากการศึกษาเชิงคุณภาพจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้นำผลของการศึกษาทั้ง 2 ส่วน มาสังเคราะห์เป็นโครงสร้างรูปแบบการเรียนการสอนได้ดังนี้

5.1 องค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอน สังเคราะห์จากแนวคิดในการออกแบบการเรียนการสอน (ทิศนา แขมมณี 2550; วิชัย วงษ์ใหญ่ 2537) ซึ่งประกอบด้วย แนวคิดและหลักการ วัตถุประสงค์ ผลลัพธ์ที่คาดหวัง สาระการเรียนการสอน กระบวนการเรียนการสอนและการประเมินผลหรือประสิทธิผลของรูปแบบ

5.2 แนวคิดและหลักการของรูปแบบ สังเคราะห์จาก 1) แนวคิดหลักสูตรพยาบาลศาสตร์ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2548 (คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ 2549) 2) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสมรรถนะทางวัฒนธรรมของแคมพินฮา-บาโคท (Campinha-Bacote, 1999) 3) แนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้กลุ่มมนุษยนิยม 4) การออกแบบการเรียนการสอน 5) หลักการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (ทิศนา แขมมณี 2550: 119-148) 6) การพยาบาลมารดาหลังคลอด มีสาระสำคัญโดยสรุป คือ รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นสมรรถนะทางวัฒนธรรมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น โดยการนำแนวคิดหลัก 3 ด้าน คือ 1) มีความเข้าใจตนเองและเข้าใจผู้อื่น โดยผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากบุคคลและสื่อต่างๆ 2) เรียนรู้จากประสบการณ์ตรงบนความต่างทางวัฒนธรรมเพื่อเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้วิถีชุมชน วิเคราะห์กรณีศึกษา 3) สามารถประยุกต์ใช้ความรู้ในการดูแลสุขภาพ ผู้รับบริการ ให้สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรม ของผู้รับบริการ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดมาจัดองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นสมรรถนะทางวัฒนธรรม 2 องค์ประกอบ คือ 1) การเรียนการสอนภาคทฤษฎี ได้จัดกระบวนการเรียนการสอน เป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม โดยอาศัยเทคนิควิธีการสอนต่างๆ เช่น จัดกิจกรรมการเรียนรู้ตนเองและเพื่อนโดยการสำรวจความคิดเห็น ร่วมอภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จะช่วยทำให้สภาพการเรียนการสอนนั้นเป็นไปตามหลักการพัฒนาสมรรถนะทางวัฒนธรรมของนักศึกษาพยาบาล ในด้านการตระหนักรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม และ การบอกเล่าประสบการณ์จากผู้รู้

การเรียนรู้วิถีชุมชน วิเคราะห์กรณีศึกษา จะช่วยทำให้นักศึกษาพยาบาล มีการพัฒนาสมรรถนะทางวัฒนธรรม ในด้านความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม 2) การเรียนการสอนภาคปฏิบัติ ได้จัดกระบวนการเรียนการสอน เป็นรายบุคคลและรายกลุ่มให้นักศึกษาได้ฝึกประเมินทักษะทางด้านวัฒนธรรมของผู้รับบริการ และ วางแผนการพยาบาลร่วมกับผู้รับบริการและให้การพยาบาลที่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมของผู้รับบริการ จะช่วยทำให้นักศึกษาพยาบาลได้มีการพัฒนาสมรรถนะทางวัฒนธรรม หลังจากนั้นได้มีการประเมินสมรรถนะทางวัฒนธรรมของนักศึกษาพยาบาล ทั้ง 3 ด้าน คือ 1) การตระหนักรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม 2) ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม 3) ทักษะเกี่ยวกับวัฒนธรรม และประเมินความพึงพอใจในรูปแบบการเรียนการสอนของนักศึกษาพยาบาลและความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้การพยาบาลของนักศึกษาพยาบาล

5.3 วัตถุประสงค์และผลลัพธ์ที่คาดหวังของรูปแบบ ได้จากการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับ การเรียนการสอนทางการศึกษาพยาบาล ได้แก่ ศาสตร์สาขาพยาบาล ลักษณะเฉพาะของวิชาชีพ วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาพยาบาลและแนวโน้มการจัดการศึกษาพยาบาลในปัจจุบัน แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสมรรถนะทางวัฒนธรรมของแคมพินฮา-บาโคท (Campinha–Bacote, 1999) และแนวคิดจากหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิตฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2548 (คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ 2549) ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทั้งหมดดังกล่าวมาวิเคราะห์สาระสำคัญเพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ และผลลัพธ์ที่คาดหวังของรูปแบบการเรียนการสอนในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

วัตถุประสงค์ของรูปแบบ

เพื่อส่งเสริมให้นักศึกษาพยาบาลมีคุณสมบัติของการเป็นผู้ดูแลสุขภาพที่เข้าถึงวัฒนธรรมของผู้รับบริการ สนใจเอาใจใส่ต่ออารมณ์ ความรู้สึก ความต้องการ และเคารพในศักดิ์ศรีสิทธิของผู้รับบริการและให้การพยาบาลได้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของผู้รับบริการ นั่นคือ การมีสมรรถนะทางวัฒนธรรม ในด้านการตระหนักรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม และมีทักษะเกี่ยวกับวัฒนธรรม

ผลลัพธ์ของรูปแบบ

นักศึกษาพยาบาลมีสมรรถนะทางวัฒนธรรม ในด้านการตระหนักรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม มีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม และมีทักษะเกี่ยวกับวัฒนธรรมในการพยาบาลมารดาหลังคลอด

สำหรับองค์ประกอบของการมีสมรรถนะทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นผลลัพธ์ที่ต้องการให้เกิดขึ้นในนักศึกษาพยาบาล ผู้วิจัยได้สังเคราะห์มาจากแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับสมรรถนะทางวัฒนธรรม (ประณีต ส่งวัฒนาและคณะ 2552: 29-30; Campinha–Bacote, 1999: 204) ร่วมกับการศึกษาเชิงคุณภาพโดยทำการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอน ได้แก่

อาจารย์พยาบาล พยาบาลวิชาชีพ และ ผู้รับบริการ แล้วนำข้อมูลทั้งหมดมาสังเคราะห์พบว่า สมรรถนะทางวัฒนธรรมมี 3 องค์ประกอบคือ 1) การตระหนักรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม 2) การมีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม 3) การมีทักษะเกี่ยวกับวัฒนธรรม

5.4 สาระการเรียนการสอนของรูปแบบ ได้จากการสังเคราะห์แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสมรรถนะทางวัฒนธรรมของแคมพินฮา-บาโคท (Campinha-Bacote, 1999) และ แนวคิดการเรียนการสอน เรื่องการพยาบาลมารดาหลังคลอด จากหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2548 (คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ 2549) มาจัดทำ สาระการเรียนการสอนของรูปแบบที่เน้นเฉพาะ เรื่องการพยาบาลมารดาหลังคลอด เนื่องจาก มารดาหลังคลอดจะมีความเชื่อ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีการทางศาสนาและพฤติกรรมในการดูแลตนเองที่มีความเฉพาะและแตกต่างกันในแต่ละวัฒนธรรม ซึ่งนักศึกษาต้องทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ เพื่อจะได้ให้การพยาบาลได้สอดคล้องกับวัฒนธรรมและ มีการพัฒนาสมรรถนะทางวัฒนธรรมมากขึ้น โดยผู้วิจัยได้ บูรณาการเนื้อหาทางด้านวัฒนธรรมเข้าไปในทุกหัวข้อ ซึ่งประกอบด้วย 2 หน่วยการเรียนรู้ คือ 1.หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 ภาคทฤษฎีการพยาบาลมารดาหลังคลอด ประกอบด้วย เนื้อหาสาระการสอน 4 บท ดังต่อไปนี้ 1) การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตสังคมของมารดาหลังคลอด 2) ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการดูแลตนเองของมารดาหลังคลอด 3) กระบวนการพยาบาลมารดาหลังคลอด 4) การพยาบาลมารดาหลังคลอด และหน่วยการเรียนรู้ที่ 2. ภาคปฏิบัติการพยาบาลมารดาหลังคลอด

5.5 กระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบ ได้จากการสังเคราะห์เกี่ยวกับการเรียนการสอนทางการศึกษาพยาบาล (คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ 2549) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสมรรถนะทางวัฒนธรรมของแคมพินฮา-บาโคท (Campinha-Bacote, 1999) การออกแบบการเรียนการสอน (ทิศนา แขมมณี 2550) หลักการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (ทิศนา แขมมณี 2550: 119-148) และกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นสมรรถนะทางวัฒนธรรม (ประณีต ส่งวัฒนา 2551: 38) ซึ่งสามารถสรุปสาระสำคัญของหลักการจัดกระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบ ได้ดังนี้

กระบวนการเรียนการสอน ประกอบด้วย 3 แนวคิดหลัก คือ

แนวคิดหลักที่ 1 มีการตระหนักรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมมารดาหลังคลอด เพื่อให้เห็นความสำคัญของการเข้าใจตนเอง เข้าใจ จุดอ่อน จุดแข็งของตนเองและเข้าใจผู้อื่น เข้าใจความแตกต่าง เห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น ตระหนักถึงความเชื่อส่วนตัว เปิดใจรับรู้ความเข้าใจต่อค่านิยม ความเชื่อของผู้อื่นที่แตกต่างไปจากตนเอง ให้ความสำคัญกับการมองโลกที่แตกต่างกัน เพื่อทำให้เข้าใจพฤติกรรมในมุมมองของมารดาหลังคลอด ระมัดระวังการตีความล่วงหน้า

อคติใน การตัดสินพฤติกรรมของมารดาหลังคลอด กระบวนการสอน ให้แต่ละคนไปสำรวจตนเอง สำรวจครอบครัวของตนเอง (คนที่ผ่านการคลอด) ถึงเรื่องความเชื่อ พฤติกรรม นิสัย ความชอบ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีการทางศาสนา ในการดูแลตนเองหลังคลอดและการรับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและจิตสังคมของมารดาหลังคลอด และนำมาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน

แนวคิดหลักที่ 2 มีความรู้ทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับมารดาหลังคลอด เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงบนความต่างทางวัฒนธรรม โดยให้ผู้เรียน มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและจิตสังคมของมารดาหลังคลอด กระบวนการพยาบาลมารดาหลังคลอดที่คำนึงถึงวัฒนธรรม กระบวนการสอน บรรยาย สาธิต โดยผู้วิจัยและ ผู้รู้ในชุมชน และการใช้กรณีศึกษามารดาหลังคลอดที่มีประเด็นปัญหาทางด้านวัฒนธรรม ให้นักศึกษาได้เห็นวิถีชีวิตในการดูแลมารดาหลังคลอดของคนในชุมชน ร่วมกันวิเคราะห์ ในประเด็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุของความเจ็บป่วยหลังคลอด และการปฏิบัติตนเพื่อป้องกันและรักษา วินิจฉัยปัญหาทางการพยาบาล และการวางแผนการพยาบาลมารดาหลังคลอดที่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรม

แนวคิดหลักที่ 3 มีทักษะทางวัฒนธรรมในการดูแลมารดาหลังคลอด เพื่อให้นักศึกษา สามารถประยุกต์ใช้ความรู้ในการดูแลสุขภาพ ให้สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมของมารดาหลังคลอด เพื่อเพิ่มทักษะทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งมีทักษะที่จำเป็นในการปฏิบัติการพยาบาลมารดาหลังคลอดที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม ได้แก่ ทักษะการประเมินทางด้านวัฒนธรรม ทักษะการสื่อสารต่างวัฒนธรรม คือทักษะการฟัง ทักษะการพูด ทักษะการแสดงออก ทักษะการตัดสินใจแก้ปัญหาและ ทักษะการโน้มน้าวและเจรจาต่อรอง จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักศึกษาฝึกวิเคราะห์กรณีศึกษา โดยใช้กระบวนการพยาบาลมารดาหลังคลอดที่คำนึงถึงวัฒนธรรม และให้นักศึกษาฝึกปฏิบัติจริง ในการพยาบาลมารดาหลังคลอดบนหอผู้ป่วย

5.6 การประเมินผลหรือประสิทธิผลของรูปแบบ เป็นการประเมินผลลัพธ์ของรูปแบบ คือการประเมินสมรรถนะทางวัฒนธรรมของนักศึกษาพยาบาล ประเมินความพึงพอใจของนักศึกษาต่อรูปแบบการเรียนการสอนและประเมินความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้การพยาบาลของนักศึกษาพยาบาล

จากโครงสร้างรูปแบบการเรียนการสอนที่สังเคราะห์มาจากแนวคิดทฤษฎีต่างๆ ดังกล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยได้นำหลักการในแต่ละส่วนมาเชื่อมโยงสู่การสร้างกรอบแนวคิดของรูปแบบการเรียนการสอน ซึ่งเป็นการอธิบายกระบวนการเรียนการสอนของรูปแบบที่ผู้วิจัยจะนำไปทดลองใช้กับนักศึกษาพยาบาล เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ของการเรียนการสอนตามที่ต้องการ มีรายละเอียดดังนี้

กระบวนการเรียนการสอนตามรูปแบบ เป็นการบูรณาการวัฒนธรรมทางการพยาบาลมาใช้ในการเรียนการสอนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติซึ่งเป็นการเรียนการสอนในชั้นเรียนและหอผู้ป่วย เนื่องจากต้องการส่งเสริมให้นักศึกษามีสมรรถนะทางวัฒนธรรม คือมีความตระหนักรู้ มีความรู้และมีทักษะทางด้านวัฒนธรรม เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง มีการเชื่อมโยงการเรียนรู้จากภาคทฤษฎีสู่การปฏิบัติ กระบวนการเรียนการสอนจะเริ่มต้นจาก อาจารย์ผู้สอน ทำหน้าที่เป็น ผู้ชักนำเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ “สร้างแรงจูงใจ นำไปให้คิด” เป็นการเตรียมผู้เรียนก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการเรียนการสอน ประกอบด้วยกิจกรรม คือ การชี้แจง เกี่ยวกับแนวคิดและหลักการ วัตถุประสงค์ สาระสำคัญ กระบวนการเรียนการสอน และการประเมินผลเพื่อให้เห็นความสำคัญและเข้าใจในแนวทางของรูปแบบการเรียนการสอนและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน ให้ผู้เรียนเปิดใจกว้าง เข้าใจและยอมรับวัฒนธรรมของผู้อื่น สร้างแรงจูงใจที่จะพัฒนาตนเองเข้าสู่กระบวนการเรียนการสอนอย่างตั้งใจ ในขั้นตอนการเรียนการสอน ได้ใช้การเรียนรู้ด้วยตนเอง จะได้เข้าใจตนเอง โดยการสำรวจความคิด ความเชื่อของตนเองและสัมภาษณ์ครอบครัวเรื่อง ความเชื่อ พฤติกรรม นิสัย ความชอบ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณีพิธีการทางศาสนา ในการดูแลตนเองของมารดาหลังคลอด ใช้กระบวนการกลุ่ม โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้อมูลเพื่อให้เกิดการเข้าใจผู้อื่น เกิดความตระหนักรู้ทางวัฒนธรรม รับรู้วิถีชีวิต ความรู้สึก ความคิด ความเชื่อ การให้คุณค่า และแบบแผนการดำเนินชีวิตที่แตกต่างไปจากตนเอง ไม่เกิดการตีความล่วงหน้า อคติในการตัดสินพฤติกรรมของผู้อื่น และวิเคราะห์ กรณีศึกษา เพื่อเรียนรู้การใช้กระบวนการพยาบาลผู้รับบริการที่คำนึงถึงวัฒนธรรม จัดกิจกรรมโดยการบรรยายให้ผู้เรียนได้รู้ และเข้าใจถึงความแตกต่างทางชีวภาพ ความเชื่อ และความเจ็บป่วยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม และการพยาบาลผู้รับบริการต่างวัฒนธรรม เรียนรู้วิถีชีวิตในชุมชน โดยเชิญผู้รู้ในชุมชนมาบอกเล่าประสบการณ์การดูแลผู้รับบริการ โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น และสอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรม และฝึกใช้กระบวนการพยาบาลในการดูแลผู้รับบริการเพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมของผู้รับบริการ เมื่อปฏิบัติแล้วมีการสะท้อนคิดการกระทำ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ หาแนวทางการปฏิบัติและแก้ไขปัญหาร่วมกัน จากเพื่อนร่วมงาน อาจารย์และทีมสหวิทยาการ ทั้งนี้เพื่อให้นักศึกษาสามารถให้การพยาบาลที่เข้าถึงวัฒนธรรมของผู้รับบริการ สนใจเอาใจใส่ต่ออารมณ์ความรู้สึก ความต้องการ และเคารพในศักดิ์ศรี สิทธิของผู้รับบริการและให้การพยาบาลได้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของผู้รับบริการ ผู้วิจัยจึงเสนอกรอบแนวคิดของการวิจัยได้ดังแผนภูมิที่ 1

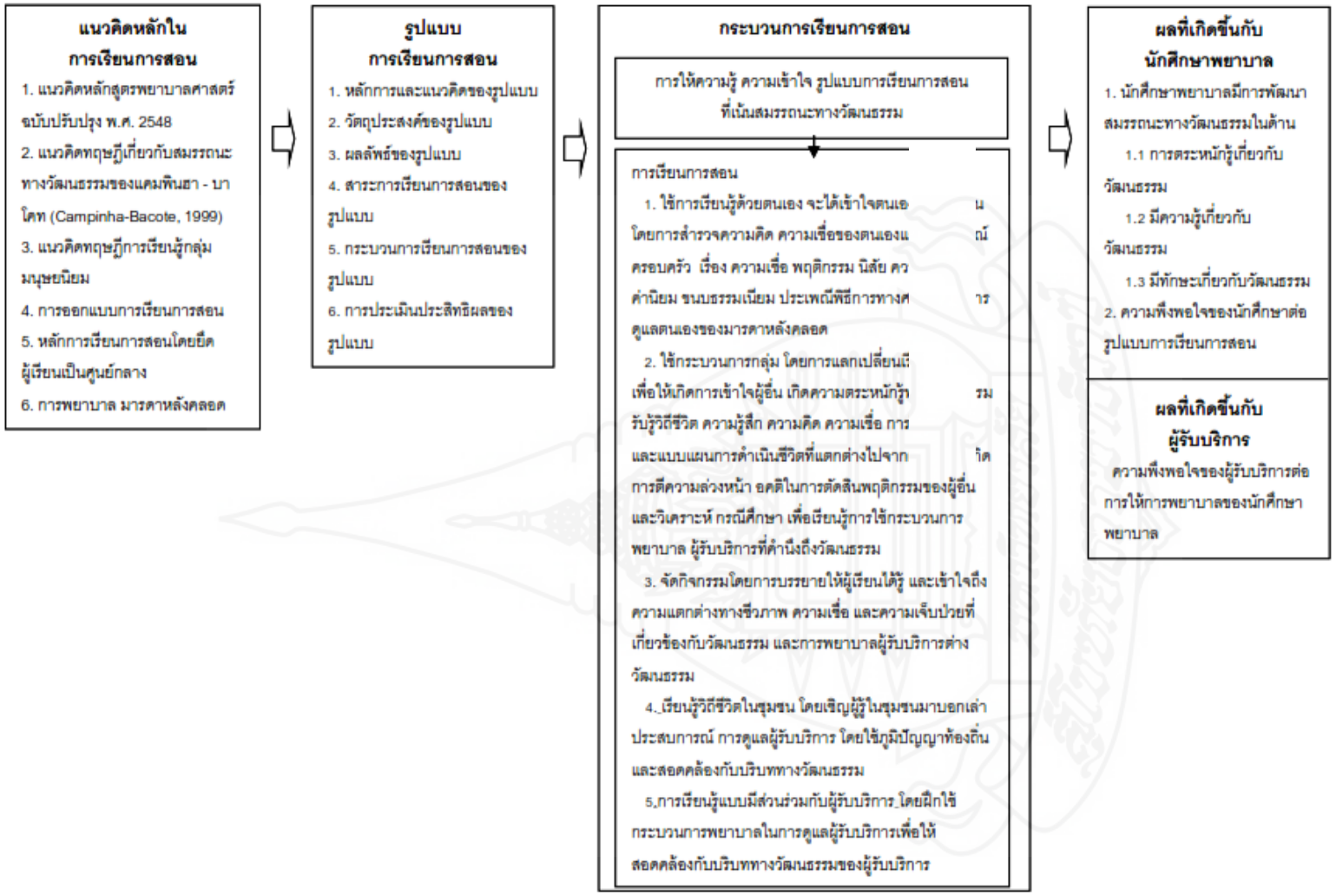

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

6. ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

6.1 กลุ่มประชากร ได้แก่ นักศึกษาพยาบาลศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ จำนวน 86 คน ที่กำลังศึกษา วิชา การพยาบาลมารดา ทารกและการผดุงครรภ์ 1 เรื่อง การพยาบาลมารดาหลังคลอด และกลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาพยาบาลศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 ของคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ จำนวน 48 คนโดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 24 คน ในการแบ่งกลุ่มพิจารณาจาก เกรดเฉลี่ยสะสม (GPA) และ ศาสนา ที่ไม่แตกต่างกันทั้งสองกลุ่ม

6.2 ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย 3 ปีการศึกษา คือ ปีการศึกษา 2552-2554

6.3 ตัวแปรที่ศึกษา ประกอบด้วย

6.3.1 ตัวแปรอิสระ คือ รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นสมรรถนะทางวัฒนธรรมของนักศึกษาพยาบาล

6.3.2 ตัวแปรตาม คือ

1) สมรรถนะทางวัฒนธรรมของนักศึกษาพยาบาลทั้ง 3 ด้าน คือ การตระหนักรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม การมีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมและการมีทักษะเกี่ยวกับวัฒนธรรม

2) ความพึงพอใจของนักศึกษาต่อรูปแบบการเรียนการสอน

3) ความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้การพยาบาลของนักศึกษาพยาบาล

7. นิยามศัพท์เฉพาะ

7.1 วัฒนธรรม หมายถึง ความเชื่อ พฤติกรรม นิสัย ความชอบ ค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีการทางศาสนาของมารดาหลังคลอดที่พักรักษาตัวที่ตึกหลังคลอด โรงพยาบาลนราธิวาสราชนครินทร์

7.2 สมรรถนะทางวัฒนธรรม หมายถึง ความสามารถของนักศึกษาพยาบาล เกี่ยวกับการมีสมรรถนะทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการประเมินตนเองใน 3 ด้าน โดยประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดสมรรถนะทางวัฒนธรรมของแคมพินฮา- บาโคท (Campinha-Bacote) ซึ่งแปลโดย ประณีต ส่งวัฒนาและคณะ (2552; 29-30) ประกอบด้วย

7.2.1 การตระหนักรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม คือ การรับรู้ถึงวิถีชีวิต การแยกแยะความรู้สึก ความคิด ความเชื่อ การให้คุณค่า และแบบแผนการดำเนินชีวิตของตนเองที่แตกต่างไปจากเพื่อน หรือ ผู้รับบริการที่มีภูมิหลังแตกต่างไปจากตน

7.2.2 ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม คือ นักศึกษาพยาบาลมีความรู้เกี่ยวกับความเข้าใจ ความเชื่อ และพฤติกรรมของผู้รับบริการ การเข้าใจลักษณะเฉพาะด้านร่างกาย ชีววิทยา สรีรวิทยา รู้ภาษา และวิธีการสื่อสาร รวมทั้งการปฏิบัติการพยาบาลในผู้รับบริการต่างวัฒนธรรม

7.2.3 ทักษะเกี่ยวกับวัฒนธรรม คือ ความสามารถและการรับรู้ความสามารถของนักศึกษาพยาบาลในการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับประวัติและปัญหาของผู้รับบริการ การเรียนรู้วิธีที่จะประเมินปัญหาของผู้รับบริการที่มีความต่างทางวัฒนธรรม ความไวทางวัฒนธรรมในการเข้าถึงผู้รับบริการนำไปสู่การสร้างความร่วมมือกับผู้รับบริการต่างวัฒนธรรม เพื่อให้เกิดการดูแลแบบองค์รวมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของผู้รับบริการ และมีความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับผู้รับบริการที่มีภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การปรับปรุงและประยุกต์หรือการเลือกใช้วิธีการปฏิสัมพันธ์ที่หลากหลาย การสื่อสารโดยใช้วาจาและไม่ใช้วาจาอย่างถูกต้องเหมาะสม ตามกาลเทศะ เป็นที่ยอมรับของผู้ร่วมงาน และ/หรือผู้รับบริการ

7.3 รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นสมรรถนะทางวัฒนธรรม หมายถึง รูปแบบการเรียนการสอนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยนำแนวคิดทฤษฎีสมรรถนะทางวัฒนธรรมของแคมพินฮา-บาโคท (Campinha-Bacote, 1999: 204) ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์และการพยาบาลมารดาหลังคลอดที่คำนึงถึงวัฒนธรรม มาบูรณาการในรายวิชาภาคทฤษฎีการพยาบาลมารดา ทารกและการผดุงครรภ์ 1 หัวข้อเรื่อง การพยาบาลมารดาหลังคลอดและในรายวิชาปฏิบัติการพยาบาลมารดา ทารกและการผดุงครรภ์ 1 รูปแบบการเรียนการสอนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นในครั้งนี้ ประกอบไปด้วย 2 ส่วน คือ

7.3.1 ขั้นนำเข้าสู่กระบวนการเรียนการสอน หรือ “ สร้างแรงจูงใจ นำไปให้คิด” เป็นการเตรียมผู้เรียนก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการเรียนการสอน ประกอบด้วยกิจกรรม คือ การชี้แจงเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการ วัตถุประสงค์ สาระสำคัญ กระบวนการเรียนการสอน และการประเมินผลเพื่อให้เห็นความสำคัญและเข้าใจในแนวทางของรูปแบบการเรียนการสอนและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างครูกับผู้เรียน ให้ผู้เรียนเปิดใจกว้าง เข้าใจและยอมรับวัฒนธรรมของผู้อื่น สร้างแรงจูงใจที่จะพัฒนาตนเองเข้าสู่กระบวนการเรียนการสอนอย่างตั้งใจ

7.3.2 กระบวนการเรียนการสอน ประกอบด้วย 3 แนวคิดหลัก คือ

แนวคิดหลักที่ 1 มีการตระหนักรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมมารดาหลังคลอด หมายถึง การให้เห็นความสำคัญของการเข้าใจตนเอง เข้าใจ จุดอ่อน จุดแข็งของตนเองและ

เข้าใจ ผู้อื่น เข้าใจความแตกต่าง เห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น ตระหนักถึงความเชื่อส่วนตัว เปิดใจรับรู้ความเข้าใจต่อค่านิยมความเชื่อของผู้อื่นที่แตกต่างไปจากตนเอง ให้ความสำคัญกับการมองโลกที่แตกต่างกัน เพื่อทำให้เข้าใจพฤติกรรมในมุมมองของมารดาหลังคลอด ระมัดระวังการตีความล่วงหน้า อคติในการตัดสินพฤติกรรมของมารดาหลังคลอด กระบวนการสอน ให้แต่ละคนไปสำรวจตนเอง สำรวจครอบครัวของตนเองถึง เรื่องความเชื่อ พฤติกรรม นิสัย ความชอบ ค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีการทางศาสนา ในการดูแลตนเองหลังคลอดและการรับรู้ถึง การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและจิตสังคมของมารดาหลังคลอด และนำมาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกัน

แนวคิดหลักที่ 2 มีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของมารดาหลังคลอด หมายถึง การให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ จากประสบการณ์ตรงบนความต่างทางวัฒนธรรม โดยให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยา จิตสังคมของมารดาหลังคลอด กระบวนการพยาบาลมารดาหลังคลอดที่มีความต่างทางวัฒนธรรม กระบวนการสอน บรรยาย สาธิต โดยผู้วิจัย ผู้รู้ในชุมชน และการใช้กรณีศึกษามารดาหลังคลอดที่คำนึงถึงวัฒนธรรม ให้นักศึกษาได้เห็นวิถีชีวิตการดูแลมารดาหลังคลอดกันเองของคนในชุมชน ร่วมกันวิเคราะห์ ในประเด็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุของความเจ็บป่วยหลังคลอด และการปฏิบัติตนเพื่อป้องกันและรักษา วินิจฉัยปัญหาทางการพยาบาล และการวางแผนการพยาบาลมารดาหลังคลอดที่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรม

แนวคิดหลักที่ 3 มีทักษะทางวัฒนธรรมในการดูแลมารดาหลังคลอด หมายถึงการที่สามารถประยุกต์ใช้ความรู้ในการดูแลสุขภาพ ให้สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมของมารดาหลังคลอด เพื่อเพิ่มทักษะทางด้านวัฒนธรรม ซึ่งมีทักษะที่จำเป็นในการปฏิบัติการพยาบาลมารดาหลังคลอด ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม ได้แก่ ทักษะการสื่อสารต่างวัฒนธรรม คือ ทักษะการฟัง ทักษะการพูด ทักษะการแสดงออก ทักษะการตัดสินใจ แก้ปัญหาและ ทักษะการโน้มน้าวและเจรจาต่อรอง จัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้นักศึกษาฝึกวิเคราะห์กรณีศึกษา โดยใช้กระบวนการพยาบาลมารดาหลังคลอดที่คำนึงถึงวัฒนธรรม และให้นักศึกษาฝึกปฏิบัติจริงในการพยาบาลมารดาหลังคลอดบนหอผู้ป่วย

7.4 ความพึงพอใจของนักศึกษาต่อรูปแบบการเรียนการสอน หมายถึง ความคิดเห็นและความรู้สึกที่เกิดขึ้นของนักศึกษาพยาบาลต่อรูปแบบการเรียนการสอน เมื่อได้รับการเรียนการสอนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ในด้านต่อไปนี้ 1) ด้านประโยชน์ของรูปแบบการเรียนการสอน 2) ด้านกระบวนการเรียนการสอน ว่ามีความพึงพอใจอยู่ในระดับใด

7.5 ความพึงพอใจของผู้รับบริการต่อการให้การพยาบาลของนักศึกษาพยาบาล หมายถึง ความคิดเห็นและความรู้สึกที่เกิดขึ้นของผู้รับบริการ เมื่อได้รับการพยาบาลจากนักศึกษาพยาบาล ผู้รับบริการ ในที่นี้หมายถึงมารดาหลังคลอดที่นอนพักรักษาตัวที่ตึกหลังคลอด โรงพยาบาลนราธิวาสราชนครินทร์ ซึ่งประกอบด้วย ความพึงพอใจ ในด้าน 1) ด้านบุคลิกภาพ 2) ด้านการให้การรักษาพยาบาลที่คำนึงถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมของมารดาหลังคลอด และ 3) ด้านการจัดสภาพแวดล้อมให้มารดาหลังคลอด

8. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

8.1 ได้รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นสมรรถนะทางวัฒนธรรมทางการพยาบาล ที่คาดว่าจะสามารถนำไปใช้กับรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ในหลักสูตรพยาบาลศาสตร์ ของสถาบันการศึกษาทางการพยาบาล

8.2 ได้แนวทางในการพัฒนานักศึกษาในด้านสมรรถนะทางวัฒนธรรม คือ การตระหนักรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม การมีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม และการมีทักษะเกี่ยวกับวัฒนธรรม

8.3 อัตราการเกิดภาวะแทรกซ้อนในมารดาหลังคลอดลดลง เนื่องจากมารดาได้รับการดูแลที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม

8.4 ผู้รับบริการมีความพึงพอใจในระบบบริการที่สอดคล้องกับวัฒนธรรม